

NORDSKANDINAVISKA HÄLLRISTNINGAR

AF

G. HALLSTRÖM.

II.

De norska ristningarna.

(Forts.)¹

År 1908 fortsatte författaren den detaljerade undersökning af de norska hällristningarna inom den nordskandinaviska gruppen, som påbörjades 1907.² Angående de svenska ristningarna af samma grupp hänvisar jag till *Fornvännen* 1907 (sid. 160—189), där äfven (fig. 1) är att se nedan citerade karta.

Till en början gjordes en del kompletteringsarbeten vid de redan undersökta ristningarna vid Hell och Bardal.

Hell.

(Jfr *Fornvännen* 1908 sid. 52 ff.)

Afvägning (med spegel från Hells järnvägsstation), gaf till resultat 42,5 m. öfver hafvet. Berget kallas "Steinmohaugen". Den relativt släta ristningsytan är ej, som jag säger å sid. 54 anf. st., lägre än det skrofliga partiet vänster därom, utan i samma plan såväl med detta som det till höger.

Utom för afvägningens skull besökte jag denna ristning för att om möjligt skaffa en afgjutning af de i tekniskt afseende så egenartade linjerna med deras triangulära tvärsnitt. Med mycket stor svårighet — klippan är fullkomligt lodrät — lyckades jag få ett par tillfredsställande aftryck, hvilkas ge-

¹ Obs. figurernas fortlöpande numrering från föregående två uppsatser.

² Se *Fornvännen* 1908, sid 49—86.

nomskärningar visas å (*fig. 40*). Jag är samtidigt tvungen att modifiera min uppgift om linjernas djup, som allra högst når till 1,5 cm. och detta sällan. Linjer finnas då med samma djup som bredd, men ej större djup.

Angående de två små djuren, hvilka stå på 49 cm. afstånd från hvarandra, fick jag vid detta mitt besök den uppfattningen att det främre en gång ägt hufvud, som sedermera blifvit aflagradt. Anf. st. sid. 58 säger jag, att det "ej ristats på grund af bristande utrymme".

Den linje på samma djur, som från dess lårveck "är dra-

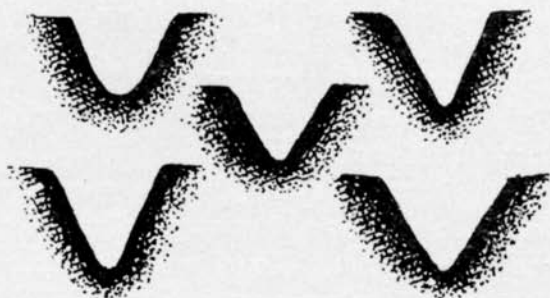

Fig. 40. Häll. Teckning efter afgjutning.

gen upp mot bakdelen", är tydligt buklinjens fortsättning, hvilket kanske ej klart uppfattats på *fig. 19*¹.

Hvad som af Lossius uppfattats som öga å främre stora djuret, ser verkligen misstänkt ut. Det är en omkring 1 cm. djup och 4 cm. lång fördjupning. Emellertid finnes på hällen ytterligare ett par dylika gropar utan samband med djuren.

Bardal.

Mitt besök vid denna, den ståtligaste fornlämning som finnes i norra Norge, gynnades lyckligtvis denna gång af det härligaste väder. Också fick jag tillfälle att göra de skarpa

¹ En annan linje, som ej heller så tydligt uppfattas å samma figur, är den buktande rygglinjen med dess tydligt markerade manke och dess fortsättning nedåt i en svanslinje.

iakttagelser jag behöfde, bland dem äfven en hel del kompletteringar. Sålunda — om vi se på *fig. 23*, sid. 65 i *Fornvännen* 1908 — är det tydligt, att de två parallella streck, som stå isolerade längst ned till höger, fortsätta upp och bilda krök åt vänster och vidga sig. De bilda ett bakben af ett stort djur, hvilket måste vara det med den undre älgens sammantecknade, åt vänster vända djuret. Detta är sålunda icke "ej fullbordadt", som jag säger sid. 65, utan delvis utplånadt. Till höger om detta bakben kunde spåras ett bak- och ett framben af ännu ett stort djur, som, af böjningen på benen att döma, vänder åt höger. Spår däraf ses på Kvams teckning (min *fig. 22*). Med sorgfälligt utnyttjande af gynnsam belysning borde man för öfrigt kunna få ihop ett stort djur äfven utanför (till höger om) det parti, som ses å *fig. 22*, och på hällens nedre del.

Å sid. 76 i *Fornvännen* 1908 säger jag om bronsåldersristningarna att de "trots sin ålder stå ovanligt tydliga". Detta är sant, men gäller endast hälften (framförallt den undre hälften) af ristningarna. Resten är mycket starkt nött.

Angående det stora romboidornamentet (*fig. 25*) kunde iakttagas, huru den öfre af de fyra romboiderna inuti detsamma blifvit förstörd af stäfven till ett från höger inskjutande bronsåldersskepp. Skeppet är åtskilligt gröfre inknackadt än de grunda, relativt smala linjerna i ornamentet, ett förhållande som ej godt framträder på *fig. 25*, hvilken är ritad efter en af regn förstörd afklappning.¹

Detta har sin stora betydelse däruti, att det gör det ännu mer sannolikt än förut, att ornamentet i fråga tillhör ristningens äldre period, den med älgarna. Man bör nämligen ha rättighet att anta, att äfven den öfre fjärdedelen af romboiden varit indelad symmetriskt med de tre andra, men att den förstörts af det senare tillkomna skeppet, alltså ett förhållande analogt med det mellan de stora djuren och bronsåldersrist-

¹ En ny dylik, som togs 1908, visar dock, att ornamentet är rätt uppfattadt å *fig. 25*.

ningarna. Emellertid får man ej lägga alltför stor vikt vid detta, då ju äfven älgar såväl som bronsåldersskepp ibland korsa hvarandra (figurerna inom hvarje tidsgrupp alltså).

Ornamentet som ses å *fig. 24* fortsätter, om också otydligt, ett par romboider åt vänster och åtminstone en åt höger. Det är ganska skadadt af längsgående naturreffer. Ny afklappning togs.

Ny afklappning togs 1908 äfven af det tredje af dessa

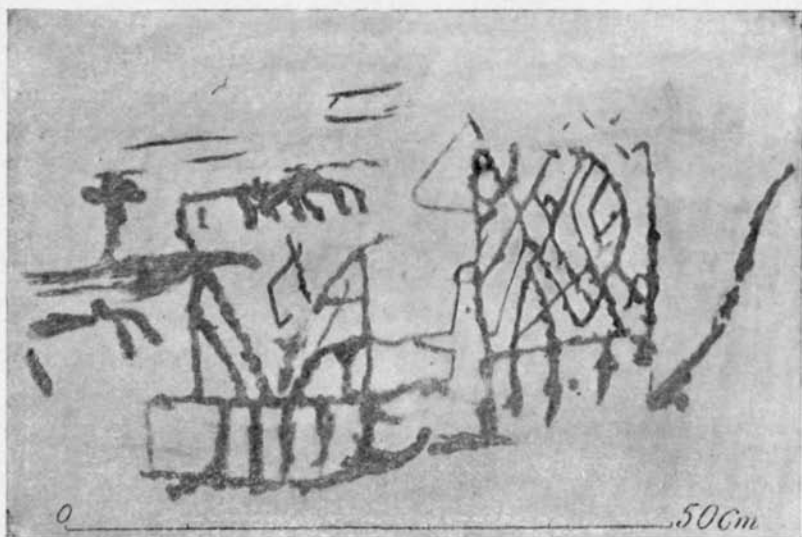

Fig. 41. Bardal. Teckning efter afklappning af förf.

ornament, som jag omtalar sid. 67 (*Fornvännen* 1908) men hvaraf afklappningen blef så förstörd af regn att den ej dugde till afbildning. Ett försök till teckning (efter afklappning) ses i *fig. 41*. Äfven på klippan äro dessa "ornament"(?) mycket svaga. Underst ses något, som antagligen är ett bronsåldersskepp (eller två skepp?), hvars bemanning når upp till "ornamenten". I *tekniskt* afseende finns intet emot att såväl skepp som "ornament" hänga tillsammans och en djärf kombination skulle då kunna ge sig själf, att "ornamenten" helt enkelt vore segel och bemanningsstrecken då mast och tågvirke.

Likväl håller jag detta knappast troligt, framför allt emedan det hela är så svagt skisseradt. Emellertid är det, enligt mina anteckningar från platsen, "tydligt ett skepp, hvars bemanningsstreck nå upp till ornamentet". Tillsvidare får dock förklaringen — fartyg under segel — anses som mindre säker, då detta till på köpet är något ej förr konstateradt på någon hållristning. Bronsåldern och äldre järnåldern synas totalt sakna dylika figurer, likaså saknas litterära uppgifter om segelfartyg.

Om vi återvända till våra "ornament", hvilka liksom skeppen visa omkring $\frac{3}{4}$

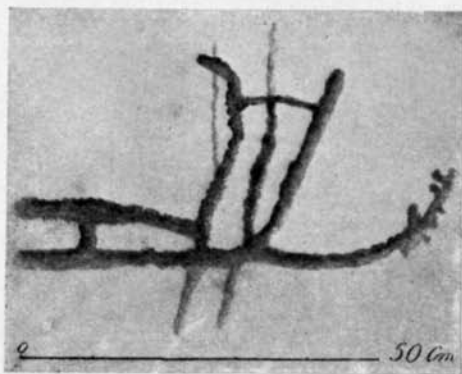

Fig. 42. Bardal. Efter afklappning af förf.

cm. breda, grunda linjer, är det tydligt att äfven här vinkel- och romborment spela in.

Jag lyckades 1908 att äfven få en god afklappning af benpartiet å de två undre älgarna och bronsåldersskeppet, som korsar dessa ben (jfr fig. 23). En del små intressanta iakttagelser

voro därvid att göra. Jag nöjer mig här med att nämna, att skeppets högra stäf har två uppstående och en framskjutande stäf. Endast en uppstående är synlig å fig. 23, den andra, bakre sammanfaller till en del med vänstra linjen af älgens ben, (se fig. 42). Där de sammanfalla är den äldre benlinjen utplånad af den gröfre och djupare skeppslinjen. Egendommeligt är äfven att se, hur den främre (högra) linjen å samma ben — från den horisontala skeppslinjen räknadt och uppåt omkr. 20 cm., till jämnhöjd med de 2 stäflinjerna — är *uppknackad* till groflek lika med dessa. Där denna uppknackning slutar förbinder en tvärlinje de två egentliga stäflinjerna. Förmodligen har bronsåldersristaren under arbetet med stäfven förvil-

lats af dessa benlinjer och följt en af dem för att sedan ändra sig.¹

Någon noggrann avvägning af ristningen kunde jag ej heller nu taga med mitt enkla instrument på grund af den från stranden mycket långsamt stigande marken. 40-metersiffran är på ett ungefär beräknad efter topografiska kårens karta och ögonmått.

Bogge.

Litteratur: R. Ziegler, *Arkæologiske Undersøgelser, Norske Vidensk. Selsk. Skrifter*, 1900, nr 7.

Denna ristning — nr 7 på min karta — har för första gången behandlats i ofvannämnda lilla uppsats af Ziegler. Denna är så pass god och i det hela så tillförlitlig, att jag ej skulle ha besökt platsen, om ej det varit för att närmare studera tekniken och förhållandet mellan hvarandra korsande linjer.

Langfjorden är en gren af Moldefjorden. Strax vid ändan af Langfjorden böjer den in en sidogren åt söder — Eresfjorden med Eikisdalen. På östra branten och nära mynningen af den en mil långa, vilda fjorden ligga gårdarna Yttre och Inre Bogge i Næsset pgd. Omkring 200 m. öster om Yttre Bogge ligger ristningen på en åt söder (omkr. 20—25°) sluttande, stor håll. Till de nedersta djurfigurerna fick jag höjden öfver hafvet — vid högvatten — till 22 m. (Ziegler säger 24 m.)

Åt söder vidgar sig en vy, som man aldrig glömmet, det är Eikisdalens väldiga branta fjäll. Det är endast här och där på halfmils afstånd som terrängen liksom här vid Bogge medger någon bebyggelse. Först det sista året har man lyc-

¹ Jag vill här anmärka, att alla mina afklappningar, såväl de redan behandlade, som de efterföljande, förvaras på Statens Historiska Museum i Stockholm. Bland afklappningar af bronsåldersfigurer från Bardal vill jag särskildt fästa uppmärksamheten vid en, som visar ena hälften af ett skepp. Afklappningen är tagen för att visa tekniken. Skeppet är nämligen ej fullbordadt, utan endast "upplagdt", som en modern målare skulle säga, med alla linjer klara, men endast "grundade". Hela inre ytan, mellan de parallella "kölen" och "relingen", har afsetts att urgröpas, men har endast fått en öfverknackning, som ej sänkt ned den under den öfriga klippytan, utan endast ruggat upp den. Hvert slag synes.

kats få färdig en visserligen ypperlig, men hemsk körväg inåt fjorden. Åt väster stänger den andra fjordväggen utsikten, (se *fig. 43*), där vi äfven se ristningsplatsen (på hällarna bakom stenröset till höger). Om själfva Bogges läge i terrängen få vi en svag föreställning af en teckning hos Ziegler. Likaså meddelas där en orienterande kartskiss öfver trakten.

Ristningens hufvudsakliga innehåll visas bäst genom Zieglers teckning, hvilken här meddelas (*fig. 44*). Den är dock ej

Fig. 43. Bogge. Foto af förf.

alldeles tillfredsställande, framför allt är karaktären på de smärre djuren ej genomgående väl träffad. (Jfr nedanstående kopior af aflappningen). Flera, minst fyra, nya djur påträffades och ändå fler finnas nog, om också dessas linjer äro för starkt nötta för att helt kunna följas annat än i gynnsam belysning. Klippan är nämligen mycket grof och rå och det är svårt vid svaga linjer att känna sig fram med fingrarna.

Linjerna nå allra högst (och sällan) ett djup af 1,5 cm. En dålig ovana synes råda hos besökande att skrapa i linjer-

na med knifvar och stenar, hvilket förrycker uppfattningen, emedan de ljusa linjer, som därvid uppkomma, ofta fortsätta eller dragas nya, där inga ursprungliga ristningslinjer finnas. Med tiden är det alltså fara att här falska linjer kunde uppstå genom upprepade gnidningar. Jag tog för den sakens skull ej heller några fotografier af djuren före uppkritandet, som jag eljes brukar. — Bergarten är hornblendeförande småkornig gneis (urberget tillhörande)¹.

Djurens antal är minst 37, spridda på ett afstånd af omkring 22,5 m. (enl. Zieglers teckning). Att märka är att 2 djur stå isolerade, något mer än 5,5 m. till vänster om de öfriga. Om vi undantaga det största djuret, varierar djurens storlek mellan 26 och 112 cm. Måttet på det minsta djuret

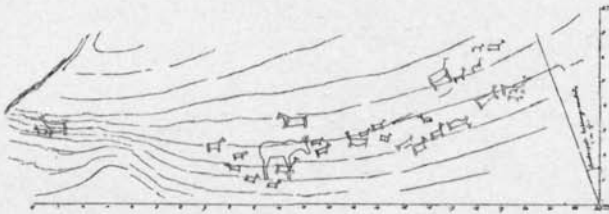

Fig. 44. Bogge. Efter teckning hos Ziegler.

går från nos till bakdel. Detta djur finnes längst i SO. (ej hos Ziegler).

Alla de smärre djuren äro ytterst konstlöst tecknade och stå i detta afseende på ungefär samma nivå som ristningarna vid Glösa i Jämtland (jfr *fig. 11* och *12* samt *fig. 10* och *11* i *Ymer* uppsatsen med t. ex. *fig. 45* här).

Likheten med dessa såväl i karaktär som i tekniskt afseende är slående, dock tyckas de båda lokalernas djur ha sina speciella rasmärken. Så sakna, med ett (säkert) undantag, Boggedjuren dessa för Glösadjuren så karaktäristiska figurer och delstreck inuti kropparna. Det enda undantaget är ett

¹ Alla här och i det föregående anförda bergartbestämningar äro efter medtagna prof gjorda af dr: A. Gavelin, till hvilken jag här vill framföra mitt tack.

litet djur, hvars kropp afdelats af ett tvärgående streck.¹ Den å Boggeristningen däremot ytterst vanliga företeelsen, att benens linjer förlängts genom kropparna, saknas alldeles vid Glösa. Själva kroppsformen är ofta olika, ryggen å Glösa-djuren tecknas ofta rundad och möter den alltid rundade buklinjen oftast i en spets. Vid Bogge bildas djurens bakdelar alltid af de lodräta förlängda benstrecken. Här förekommer äfven i några fall, att kropparna bildas af ett enda rakt streck som å bronsåldersristningar, se *fig. 46*, hvilket ej alls förekommer vid Glösa. — Om någon skillnad i "konstnärligt" afseende skall göras mellan de två, så står Glösa något framför Bogge.

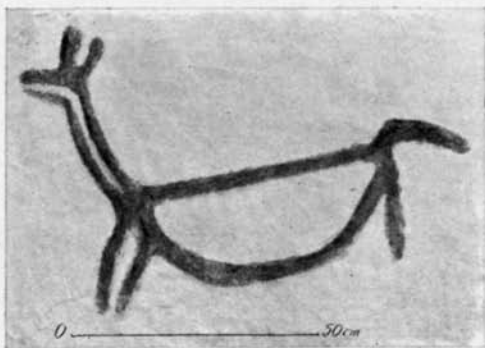

Fig. 45. Bogge. Efter afklappning af förf.

Fig. 46. Bogge
Efter afklappning af förf.

Frånsedt dylika lokala egendomligheter, hvilka endast visa, att det ej varit samma "mästare" för båda ristningarna, äro de dock så ensartade i fråga om ristningsteknik, figurernas karaktär, storlek och typiska anbringning (i skock), att man bör kunna med stor visshet hänföra dem till samma "skola". De äro enligt min åsikt att anse fullt samtidiga.

Liksom vid Glösa vända de allra flesta djuren, 26 st., åt ett bestämdt håll och alla utom ett enda stå på klippan i den för såväl djuren som ristaren naturliga ställningen, med fötterna nedåt.

¹ Jag undantar det stora djuret, som behandlas för sig.

Artbestämmande drag hos de små djuren äro ändå färre än vid Glösa. Där fanns ibland dels hakskägg (saknas alldeles vid Bogge), dels hade hornen där ofta en viss karaktär. Vid Bogge är det oftast ytterst svårt att afgöra om det är horn eller öron, de två från hufvudet upprättstående strecken skola föreställa. I detta afseende närmar sig ristningen dem från bronsåldern. Endast ett djur utom det stora kan med säkerhet sägas ha horn. Observera ännu en gång, att Zieglers teckning ingalunda är tillfredsställande. Så har t. ex. ett djur, det omedelbart ofvanför det stora djurets manke, ingalunda den relativt eleganta hästliknande teckningen af hals och hufvud, utan en betydligt råare.

Hufvudintresset knyter sig helt visst till det stora djuret, dels för dess storlek (det är 1,98 m. långt, 1,72 m. högt öfver frambenet),¹ dels för dess naturalism. Icke är denna naturalism så särdeles lysande i och för sig, det är sålunda svårt att bestämma djuret till någon viss art (ren, hjort, älg), men dock är den fullt påtaglig, särskildt då man ser den i detta tarfliga sällskap, ja så påtaglig, att man icke bör tveka att sätta detta djur i förbindelse med de stora, naturalistiskt tecknade djuren å förut behandlade och efterföljande ristningar. I uppställning, hållning och kroppslinjer liknar det sålunda i hög grad renen från Böla (fig. 26—27) utan att dock äga dennas elegans. Förmodligen är denna brist enbart beroende på att den relativt svagt sluttande klippan är så sträf, skroflig och hård, att det varit omöjligt att i densamma anbringa några eleganta, mjuka linjer. Med djuren från Böla och Landverk (fig. 14—15) har den dessutom ett drag gemensamt, nämligen tydligt markerade "fötter", om också råare än på de citerade ristningarna. Liksom djuren från Landverk och Hell (fig. 16, 17, 19, 20) skiljer den sig från öfriga djurframställningar inom denna kategori genom sina figurer inuti kroppen. Dessa äro ej så lätt förklarade som de på de smärre djuren

¹ Samma mått hos Ziegler resp. 2,00 och 1,55.

å denna ristning (se ofvan), undantagande buklinjens fortsättning genom främre låret (se *fig. 47*). I stället måste man anta åtminstone att tvärstrecket öfver halsen är afsiktligt ditsatt. Strecket under manken kan möjligen vara en felteckning, som sedan ändrats. De två tvärstrecken, som utgå från den undre linjen vid manken (ej bakom manken som hos

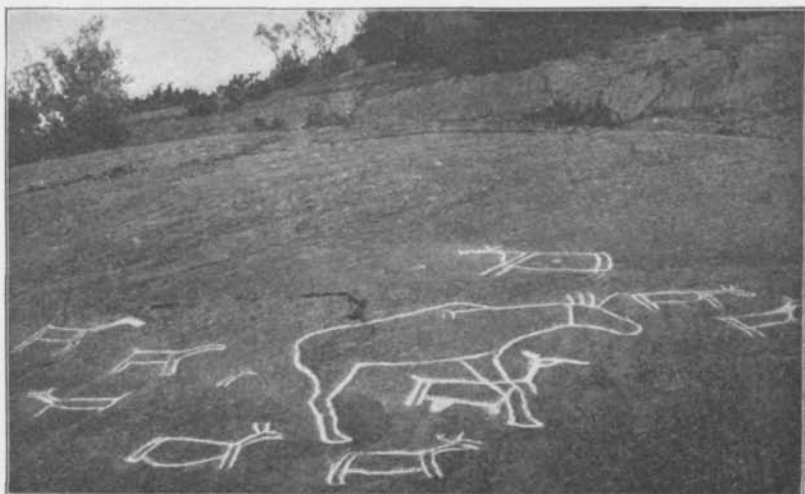

Fig. 47. Bogge. Foto af förf.

Ziegler), kunna kanske jämföras med de två linjerna tvärs öfver Landverksdjurens kroppar.

Som nämnt är det svårt att bestämma djurets art. De fyra från pannan uppstigande strecken tyder jag helst som horn och öron. Det är mycket svårt att bestämdt säga något härom, då klippan på detta ställe är ganska förstörd. Förmodligen utgöra de tre bakre linjerna rester af öron liknande t. ex. dem å Landverksdjuren eller å djuren på hällmålningen vid Sundalsfjorden, omkr. 1 mil härifrån (se nedan). Ett rasmärke är den tydligt markerade mulen (synes ej hos Zeigler och ej å fotografien *fig. 47*). Se *fig. 48* efter afklappning.

Angående tekniken är om denna som om så många andra af dessa ristningar ej mycket att säga. "Konturlinjenes dybde

og bredden er i det væsentlige ens (= ensartede), bredden 4,3—5 cm., dybden 1—1,5 cm., deres tværsnit skaalformigt med afrundede sidekanter, en form som i det væsentlige vistnok har eksisteret allerede fra deres oprindelse af om ogsaa senere forvitring kan have bidraget noget til udjevningen. Bjergarten er nemlig saa haard, at vejr og vand neppe kan have afstedkommet den i saa betydelig mon som forholdet viser^a, skriver Ziegler om det store djuret. Om de små heter det: "— — — ikke er linjerne med hensyn til dybde og bredde og kanterne væsentlig forskjellig fra elgfigurens ved de fleste

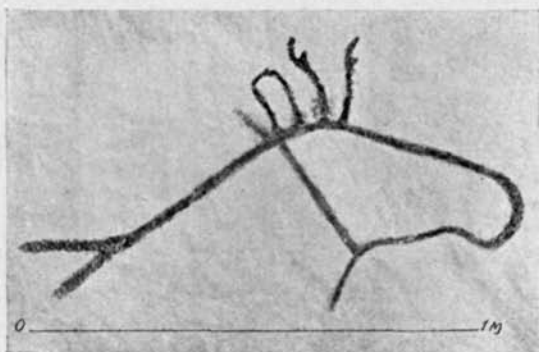

Fig. 48. Bogge. Efter afklappning af förf.

större och tydliga figurer, tvärsnittets dimensioner nästan nöiagtig de samme". Efter Zieglers åsikt äro linjerna frambragta "ved gnidning med en haardere stenart". Hans observationer äro riktiga, hans antaganden om den ringa nötningen och om tillverkningssättet låter jag dock bero, enär det är omöjligt att vid dylika linjer yttra sig därom. Hans förslag om en gräfning under hällen skulle jag däremot vilja på det lifligaste instämma i, såsom kanske det enda sättet att lösa frågan.

Boggeristningen har liksom den vid Bardal att uppvisa en blandning af två ristningstyper och här som där är det nog lyckligt, att figurerna från de två grupperna korsa hvarandra. Tyvärr kan detta faktum ej utnyttjas till samma glän-

sande resultat som vid Bardal, där det utgör ett så viktigt led vid dateringen. Det kan nämligen icke dragas någon slutledning af korsningen mellan de olika linjerna vid Bogge. Man kan lika väl antaga, att det ena som det andra djuret är äldst. Linjernas botten i korsningspunkterna gå alldeles ens och linjerna äro af alldeles samma form och storlek. Det antagligaste är — eftersom de lika djupa linjerna synas ha varit utsatta för lika stark nötning — att djuren äro ungefär samtidiga.¹

Om så vore fallet skulle äfven Glösaristningarna — frånsett alla andra skäl för samma sak — sättas till tiden lika med det stora Boggedjuret och därmed de öfriga nordskandinaviska ristningarna.

* * *

Innan jag öfvergår till nästa hållristning, vill jag här fästa uppmärksamheten vid den af mig konstaterade *hällmålningen vid Hindhammeren* vid Sundalsjorden i Tingvold sn, Nordmøre, 1 $\frac{1}{4}$ mil fågelvägen från Bogge. Se härom närmare i min notis *En nyupptäckt hällmålning, Fornvännen* 1909 sid. 55—56.

Utan att säga mitt sista ord i denna sak, anser jag det vara det enda riktiga, att denna liksom de tre svenska målningarna från Jämtland och Härjedalen ses i ett sammanhang med hållristningarna. Jag ber dock att få dröja med mer meddelanden därom, till dess min detaljundersökning af alla dessa svårtillgängliga fornlämningar är avslutad.

¹ Ziegler lämnar ej alls några iakttagelser om korsningspunkterna, men säger om de smärre djuren, att de äro i "sine former saa udpræget forskjellige fra elgfiguren, at man af den grund fristes til at antage at de skriver sig fra en anden tid og andre hænder. Om de er ældre eller yngre — — — synes uvisst. Et par enkelte streger ved den figur, der krydser elgfigurens forben, skulde kunne tyde paa yngre dato, men selve stregene er saa utydelige at tvivlsmaalet ikke synes at kunne løses herved". (Jfr föröfrigt citat här ofvan).

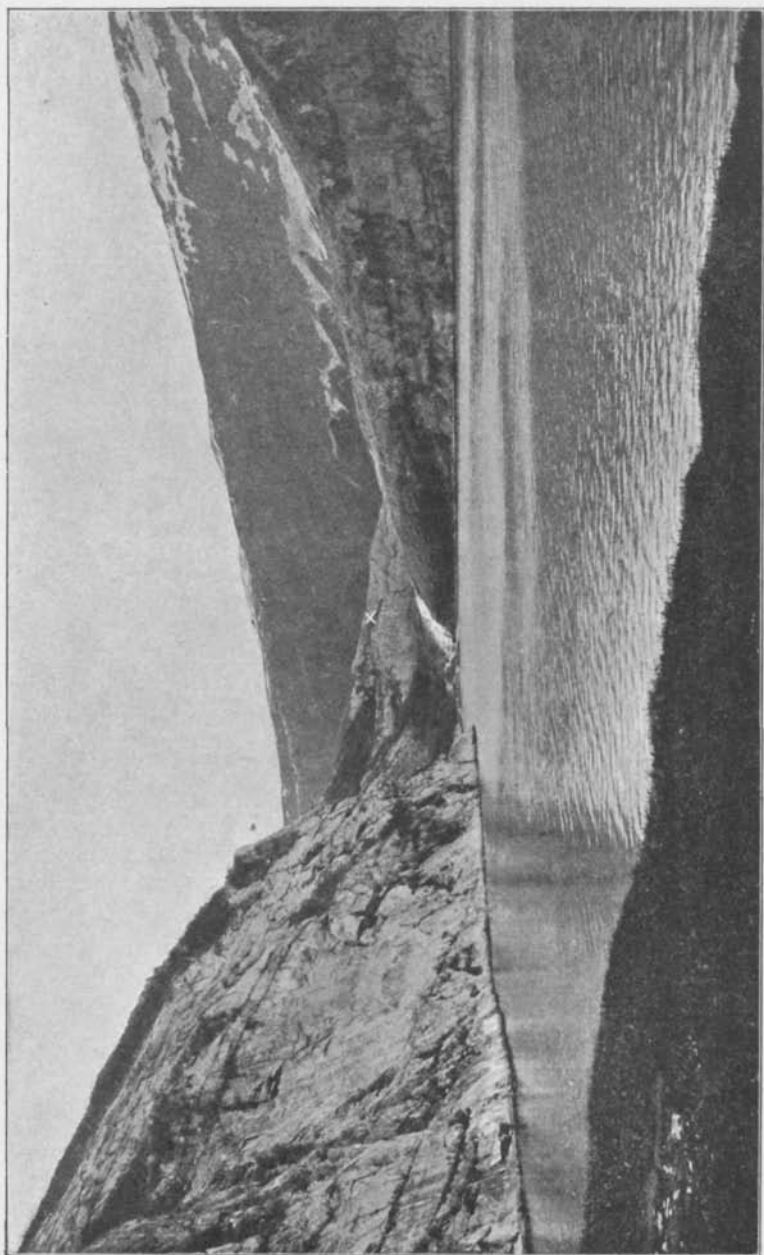

Fig. 49. Fykanälven och Glomfjorden. Foto af förf.

Fykanvatn.

Litteratur: A. Helland. *Helleristninger ved Glømen i Melø herred i N. Helgeland, i Norske Vidensk. Selsk. Skrifter* 1900, nr 8. Hans sex teckningar finnas, ehuru starkt förminskade, reproducerade i *fig. 20* i min *Ymeruppsats* 1907.

De hittills genomgångna ristningarna ha — jämte de fyra hållmålningarna — hållit sig på stort sedt samma breddgrader och utmed ett bälte tvärs öfver hela den skandinaviska halfön. De tre sista bilda en nordlig grupp och ligger den sydligaste af dem — den vid Fykanvatn — på omkr. 32 mils afstånd fågelvägen från den nordligaste af de föregående, Bölä. Följes kustlinjen blir det omkring 45 mil till den närmaste, Hell. Största afståndet mellan ristningar (målningar) af den södra gruppen är omkr. 15 mil (Hindhammeren — Hell).

Ristningarna vid Fykanvatn ligga på ungefär $66^{\circ} 47' 35''$ nordlig bredd, alltså nära 3 mil *norr om polcirkeln*. De ligga i Melø pgd längst inne i Glomfjorden, allra längst i norr i Nordre Helgeland, Nordlands amt (se topografiska kårens karta, r. 14, "Melö").

De stora ångbåtslinjerna gå ej längre in än till Melø eller Örnes, omkr. 2 mil från ristningarna, "lokalskibet" däremot till Selstad på 1 mils afstånd. Ifrån denna punkt smalnar den långa, dystra fjorden af till 1—1,5 km. bredd, stränderna resa sig till tvärbranta jätteväggar, med största höjd på södra sidan (Glomstea 1126 m.). En stark strömsättning inifrån och utåt möter under hela denna väg och kan understundom bli mycket farlig. Hela den södra väggen är alldeles omöjlig att bestiga, de från jöklarna ofvanför kommande forsarna gå handlöst ner i fjorden. Den norra väggen lämnar på tre ställen rum för någon bebyggelse och där finnas äfven gårdar. De innersta heta Glømen eller Glomgårdarna. Från dessa har man knappast 2 km. in till innersta ändan af fjorden, där "Fykan-aagan" kommer nerdansande i ett yrande skum ur det 89 m. högre liggande Fykanvatn (se *fig. 49*). Just därinne sänka sig de väldiga fjordväggarna och lämna en om ock mödosam väg — t. v. om forsen på figuren — in i sina regioner. Här

är utfallet för en hel rad större och mindre sjöar, bland hvilka Fykanvatn är en, belägna tätt intill norra kanten af Svartisen, Norges näst största jökel. Från ristningarna, som äro belägna på de blankslipade granithällarna bakom och till vänster (öster) om forsen, se *fig. 49*, ser man på ett ställe, åt söder, en gren af denna jökel. Ristningarnas storartade läge kan knappast beskrivas; de dagar jag tillbragte vid undersökningen här, det var midsommartiden, ha lämnat mig bland det bästa jag upplefvat i fråga om naturintryck.

Den obanade stigen upp till Fykanvatn kan fortsättas, men endast af vant folk, upp till det stora, en mil längre bort liggande Storglomvattnet och vidare åtskilliga mil i vildmarken ner i Beierens stora dalbygd, Salten. Endast jägare färdas någon enda gång dessa vilda vägar samt än mer sällan en "bryn-letare". Drygt 1 1/2 mil åt öster ligger "Heinberget", hvars skiffrar äro målet för dessa sistnämndas mödosamma färd, som tager 10 timmars oafbruten marsch från fjordbottnen. En dylik färdman tog sig en gång en raststund på klipporna vid det grönhvita Fykanvatn och fick syn på de underliga jätte stora "försteningarna". Det var ej alltför länge sedan, 40—50 år, jag talade själf med fadern till upptäckaren.

* * *

Den relativt långa inledningen bör kunna ge ett begrepp om den ytterligt isolerade och otillgängligt liggande afkrok, hvori ristningarna befinna sig.

"Fjeldet omkring Fykanvatn, graniten, er paa flere hundrade arers udstrækning helt nøget, med flade eller jævne sva-berg, hvilke er bedækket med overmaade talrige friktionsstriber efter bræer med retning mot NNV. Det er ikke ofte man ser et saa stort felt med saa talrige striber ligge saa uforandret lige i dagen som her "(Helland i sin anförda ytterst knapphändig uppsats).

Helland såg här 16 ristningar och uppger efter befolkningen deras antal till 24. Jag hade lyckan att anträffa dem

alla. Några otydliga streck här och där göra troligt, att mera funnits och bör man förmodligen med tålmod och lämplig belysning kunna rekonstruera dessa samt äfven finna nytt. I närheten finnas mängder af dylika glansslipade hållar, hvilka jag ej hann besöka. En stark åverkan har tyvärr gjort sig gällande vid de förefintliga ristningarna, ej blott årtal och namn äro ingnidna öfverallt, utan äfven figurer¹ till stort men för de ypperliga ristningarna.

Dessa ligga spridda öfver ett sammanhängande hållområde af ett par hundra meters längd, ibland ett djur för sig, ibland flera tillsammans, från två till fem (nio). Alla djuren äro tecknade i naturlig eller öfvernaturlig storlek, från 1,15 m.—3,97 m. i längd. Fyra djur äro öfver 3 m. långa, ett tiotal öfver 2 m. o. s. v.

Ristningarna höra till de allra bästa inom den nordskandinaviska gruppen och räkna bland sig ett par i verkligt konstnärligt afseende ypperliga djurframställningar, se t. ex. renkalven (i *fig. 51 d*), renarna (*fig. 50 a, 51 d* och *e*), och fisken (*fig. 50 c*) m. fl. Här vill jag nämna, att Hellands 6 teckningar (*anf. uppsats*) trots sina stora förtjänster lämna en något förskönad uppfattning. Särskildt gäller detta hans *fig. 3* och *5* (de hos honom konstnärligt bästa) jfr här *fig. 50 a, 51 e*. Ett stort fel är hans alltför låga mått. Sålunda äro djuren i allmänhet *dubbelt* så stora, som de visas å hans figurer efter meddelad skala. Hans *fig. 1* och *2* äro ganska mycket feltecknade. Jfr här *fig. 50 b*. Jag vill naturligtvis ej fritaga mina ritningar från fel, men de äro samtliga ritade på rutpapper

¹ Så fick jag efter min undersökning höra ute i bygden (fjordmynningen), att bland ristningarna äfven skulle finnas en "finn" och en "finnekone", som alldeles säkert ej skulle vara af modernt utsprung. Jag tvekade länge, men dels för att påståendet upprepades på flera håll med största bestämdhet och dels för att för framtiden ihjälslå detta rykte, for jag ännu en gång in i fjorden, sökte och fann hvad jag tänkt, ett par vidunderligt fula och rått tecknade "gubbar", förskrifvande sig från tiden efter upptäckandet. För säkerhets skull hade jag med mig en af sagesmännen och hoppas, att denna sak härmed är bragt ur världen.

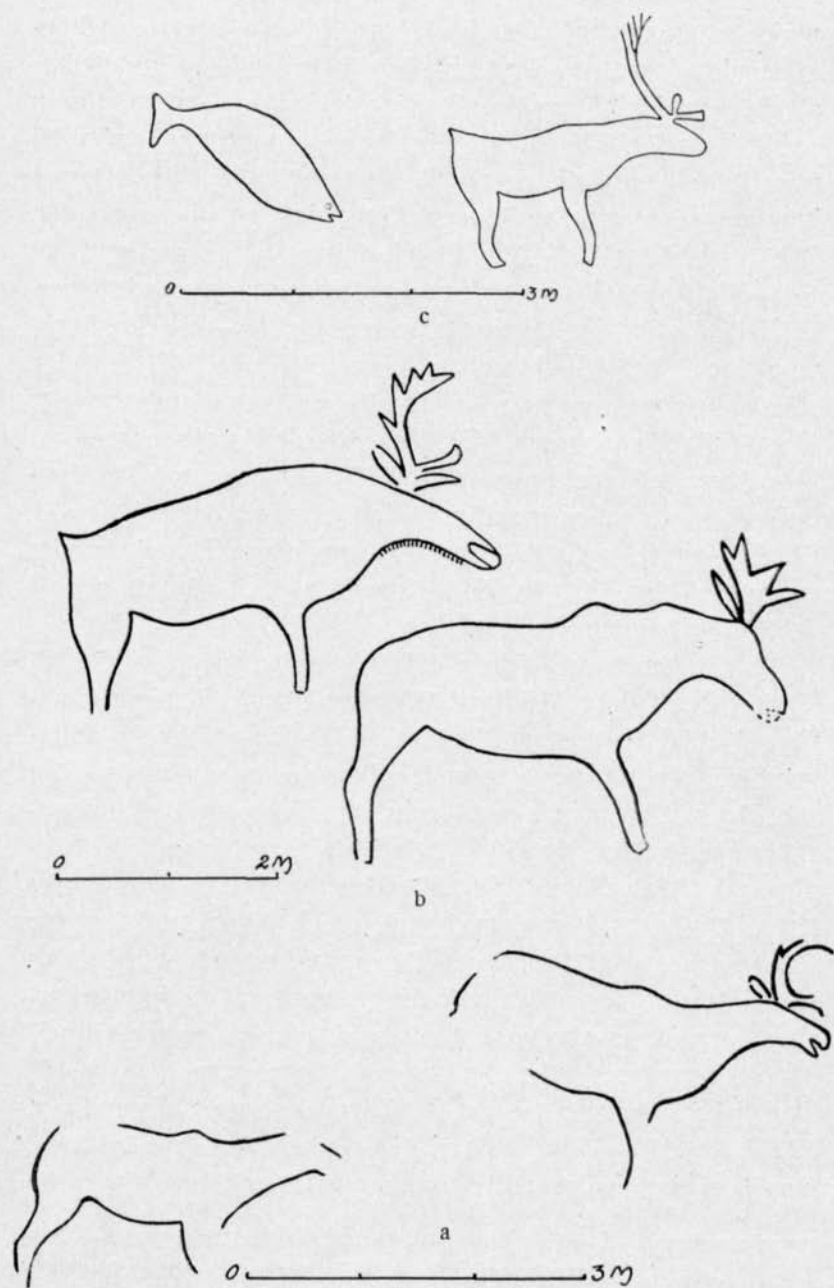

Fig. 50. Fykanvatn. Teckningar af förf.

under noggrant måttagande. Hvarje djur (eller grupp) fotograferades dessutom före och efter uppkritandet. Jag föredrar att här meddela framför allt mina teckningar, hvilka, såsom sedda i plan, ej lämna rum för den disproportion, som alltid uppstår vid fotografering på så svagt sluttande hållar. Dessas lutning varierar mellan 10 och 25°, endast en djurgrupp (*fig. 53*), står på en 35—40° sluttande klippa. Hällarna slutta åt SV.—NV., alltså i stort sedt ned mot forsen. Det samlade materialet af djurframställningar se vi i *fig. 50—51* (efter teckning) och *fig. 52—54* (efter fotografi). *Fig. 52* ger den största totalvy som var möjlig att taga, omfattande ungefär $\frac{4}{5}$ af alla ristningarna. De flesta torde kunna ehuru små identifieras på teckningarna, de öfversta äro dock för långt borta för att kunna urskiljas. I stället visas dessa i *fig. 53*. Djuren längst ned till höger å öfversiktsvyn kompletterades en annan dag, jfr *fig. 54*. Kritan är dock där utrunnen i det häftiga regn, som då pågick.

I allmänhet äro djuren lätta att bestämma till arten, till följd af deras ypperligt framhåfda särmärken. Renarna öfverväga i antal, åtminstone 9 säkra. Lika många, hvilka antingen äro ofullständigt tecknade eller delvis utplånade, böra säkerligen äfven anses som renar. Särdeles typiska renframställningar se vi i *fig. 50 b* det största djuret bland alla ristningarna (3,97 m. långt) *fig. 50 a* och *fig. 51 e* och *d*. Ej mer än en älg synes förekomma, se *fig. 50 b*, likaså en björn (*fig. 51 a*) och en fisk (*fig. 50 c*). Den senare erbjuder ett särdeles stort intresse såsom den enda representanten för hafvets inbyggare, som finnes aftecknad å någon ristning af den nordskandinaviska gruppen. Obs. dock att vid Nämnforsen finnas åtskilliga fiskar inhuggna (se afd. I af denna uppsats, *Fornvännen* 1907 sid. 173—174). Fisken vid Fykanvatn är nära 2 m. lång¹ och bestämdes af de fiskkunniga strandborna till kveite

¹ Å anf. st. i *Fornvännen* 1907 (sid. 174) anger jag måttet till nära 1 m. enligt Hellands *fig. 6*. Han har, som nämnt, genomgående felaktig skala.

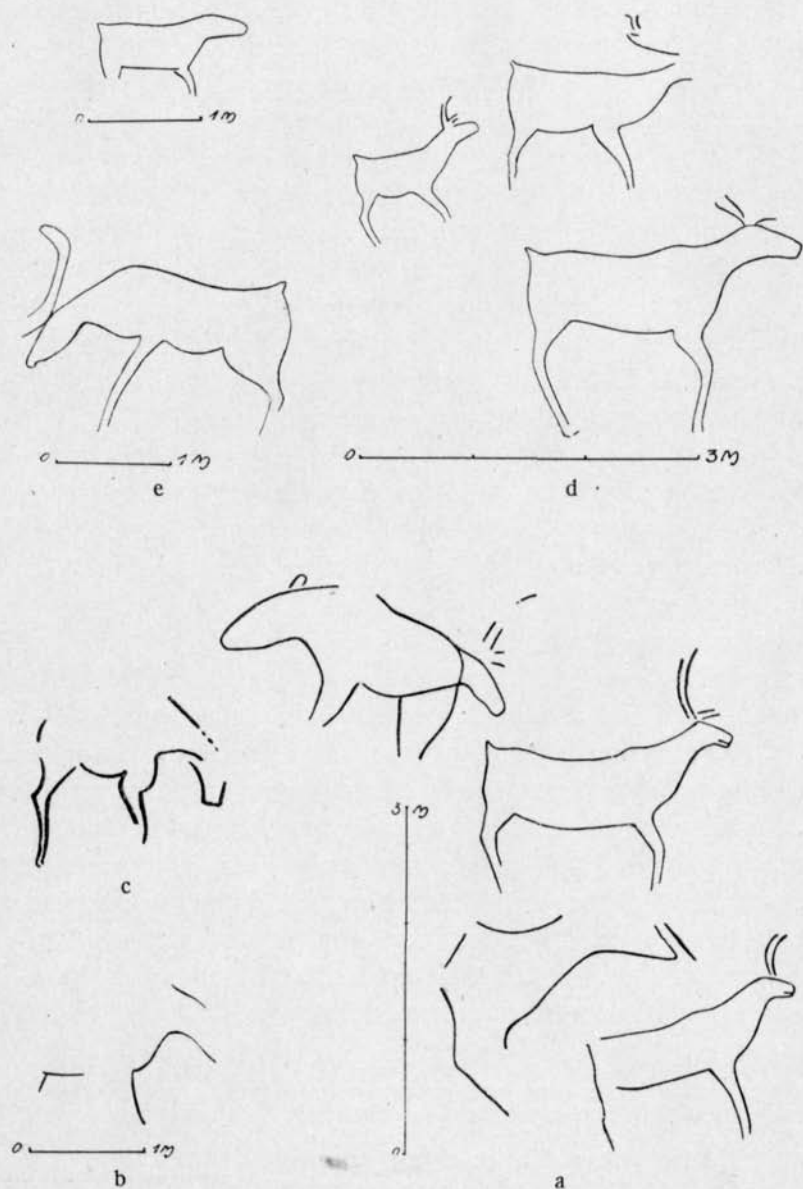

Fig. 51. Fykanvatn. Teckningar af förf.

(hälleflundra). Osäkert är, om det öga, som nu är svagt prickadt å min figur, är ursprungligt å ristningen, det framstod åtskilligt oklarare än kroppslinjerna. Observera, att ögon eljes genomgående saknas på de öfriga djuren.

Till sist¹ komma några obestämbara fyrfotadjur (*fig. 53*) samt påbörjade eller delvis utplånade djur (*fig. 51*).

Utrymmet förbjuder mig att gå närmare in på de olika figurernas läge och förhållande till hvarandra, huru stor vikt detta än har för framtida undersökare och för den intressanta fornlämningens skyddande. Höjden öfver hafvet sattes af Helland till 95—140 m., hvilket synes vara riktigt. — Jag öfvergår således till att behandla tekniken.

Denna är underbar. Jag kände mig till en början ytterligt besviken och trodde, att hela denna härliga ristning var ett falsarium eller i alla fall af modern upprinnelse. Först efter en mycket noggrann undersökning vann jag åter tilltro till densamma.

Som jag nämnt, äro klipporna synnerligen jämna och släta. På dessa äro figurerna uppdragna ej med insänkta linjer, utan med *inslipade* dylika. Dessa glansslipade, 1—2 cm. breda linjer gå ej djupare än klippytan som på vanliga ristningar, utan ligga i plan med densamma. Stundom kan det kännas, som om den slipade linjen ligger högre än klippan, då beroende på att den med sin glansslipning varit mer skyddad för vittring och denudation. Den senare iakttagelsen har gjorts äfven af befolkningen, som förklarar, att alla linjer äro "upphöjda", hvilket dock är fallet endast här och där. Där af antagligen uppfattningen "försteningar".² Min tilltro till

¹ Jag vill här påpeka att öfver hufvudet å ett af djuren (det mellersta å *fig. 54*) går en ristning, som ser ut som en båt med rundad »köl»-linje och rak »relings»-linje, däremellan 4—5 tvärstreck. Linjerna äro osäkra och helt säkert tillkomna i senare tid, om också teckningen har ett visst tycke af ett bronsåldersskepp. Det är omkr. 2 met. långt.

² Eget är, att denna teknik icke beaktats af Helland. »Hvis man fører fingrene tvert over stregene eller omridserne af tegningerne, føler man, at fjeldet ikke er saa ru i selve stregene; disse eller tegningerne i det hele synes da at være fremkomne ved at skure overfladen, vistnok med stene. Omridsene er ikke dybe».(!)

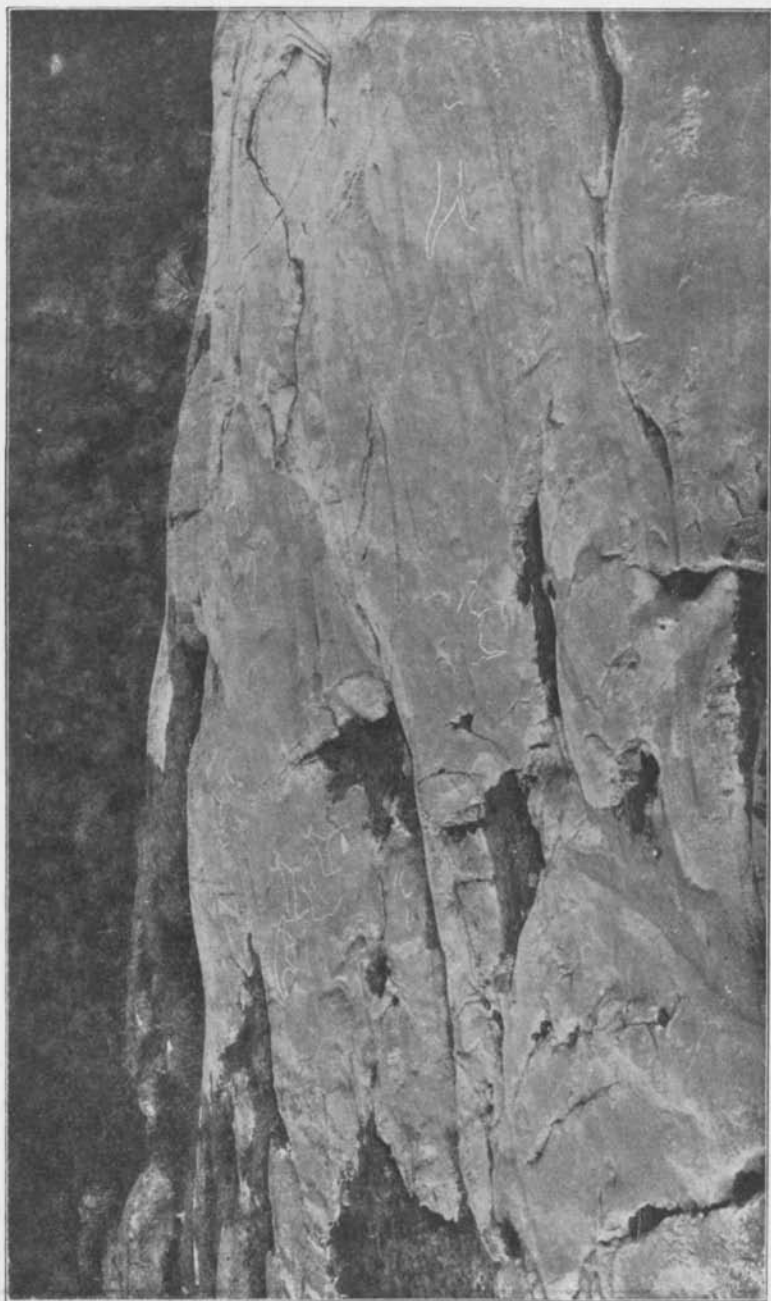

Fig. 52. Fykanvatn. Foto af förf.

dessa ristningars äkthet trots den egendomliga tekniken ökades senare till visshet, då jag fann samma teknik använd vid följande ristning.

Några afklappningar kunde naturligtvis ej göras, utan blef jag tvungen att uppmäta och rita hvarje djur.

Ej blott på grund af denna linjernas karaktär äro de i torrt och klart väder ofta tämligen svåra att urskilja. Det är

Fig. 53. Fykanvatn. Foto af förf.

Fig. 54. Fykanvatn. Foto af förf.

en egenhet som dessa ristningar dela med så många andra både af sydlig och nordlig typ, likaså att de efter regn framstå klarast och bäst.¹

Sagelven.

Litteratur: A. Helland. *De nordligste kjendte Helleristninger*, i *Aftenposten* 1906 (no 707. 2: XII).

Denna ristning är här för första gången närmare beskriven. Den är omnämnd af Helland i ofvan citerade artikel. Han har uppgiften från major C. H. Bruun i Kristiania, och

¹ För händelse af besök är bäst att vända sig till någon af de inre gårdarna, Sætvik och Glomen, där äfven godt nattkvarter kan erhållas.

samme man var nog älskvärd att äfven lämna mig upplysningar om lokalen.

Jag for med ångbåt från Narvik in i Sagfjorden och tog vid Klingenberg båtskjuts in till ristningen. Den är belägen på ungefär 67° 55' n. br. invid Sagelven. När man från Sagvandsgårdarnas "nausten" (sjöbodar) i älfmynningen följer vägen, som går utmed älfven, når man efter omkr. 300 met., i

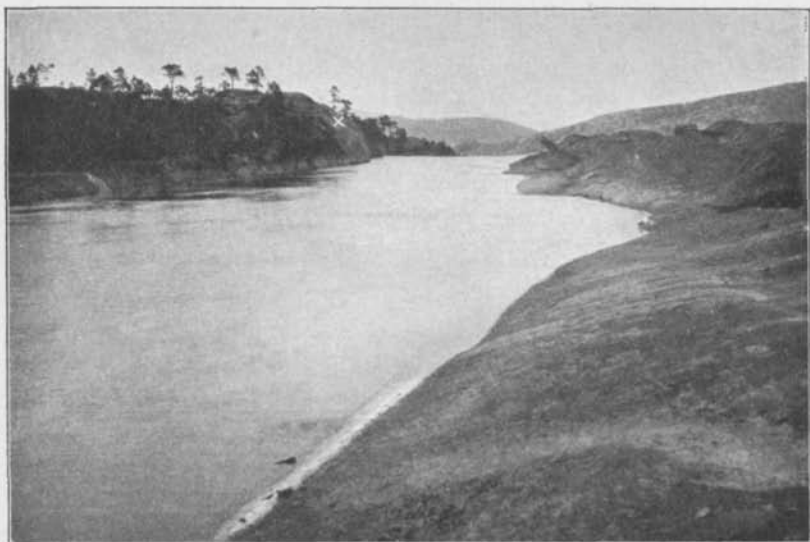

Fig. 55. Sagelven. Foto af förf.

höjd med det öfversta fallet (= höjden af det nedersta, "Rotvatn" — "Nedre vatn"), af de 7 Sagvandene.

Helland säger, att Nedre vatn är 40 met. ö. h.;¹ jag skulle dock snarast tro 50 met. Jag hann ej här göra en noggrann afvägning.

Älfven rinner ut ur sjön genom en mycket lång och relativt lugn klippkanal (*fig. 55*). I dess slut samt öfverste i "Strupen" — den skummande fors, som i ett omkr. 150 met. långt smalt svalg sedan störtar fram — på den högsta af de

¹ Topograf. kårens karta är ännu ej färdiguppmätt i dessa trakter.

klippor, som på västra sidan begränsa älfven, ligger ristningen. Båda stränderna af kanalen bestå af klippor, men under det den östra är låg och långsluttande med utmärkta fält för ristningar, är den västra till största delen brant från ett par till 10 meters höjd.

Utsikten från ristningen är storartad, särskildt inåt, där de väldiga snöfjällen på svenska gränsen resa sig i fonden bakom de gröna skogarna i dalen. Utåt skymtar man ett stycke af Lofotens fjäll.

Ristningsklippans utseende ses å figurerna. Först reser den sig lodrätt 4 met. upp ur vattnet, sedan brytes den och fortsätter snedt uppåt i 45° vinkel. På denna sneda yta är ristningen anbrakt. Äfven i vanliga fall vore en sådan klippa omöjlig att gå på, ännu mindre var det lönt att försöka nu, med den sugande älfven inunder, endast omkr. 10 met. ofvanför det ställe, där den kokande forsen börjar. Major Bruun hade till och med skrivit, att ristningen var omöjlig att nå för afteckning annat än på vintern från isen. Emellertid fick jag några karlar till hjälp, och med ett rep firade jag mig ned på slutningen och hade snart ristningen uppkritad och uppmätt.

Eftersom det under dylika omständigheter tagit för lång tid att göra en noggrann teckning af ristningen, nöjde jag mig med en fotografi af densamma uppkritad, tagen från motsatta stranden (*fig. 56*). Det är endast två djur, och endast delvis tecknade. Möjligen är något utplånadt, men troligast är, att de aldrig varit färdigtecknade. Kanske en bättre belysning kan ge mer — morgonsol lär vara bäst. Det är renar, och särskildt den första är tecknad med minst samma flotta säkerhet som de bästa af ristningarna från Fykanvatn. Liksom gjorda af samma mästareshand stämma föröfrigt de två ristningarna äfven i alla andra afseenden öfverens, såväl tekniskt (se nedan) som i fråga om djurens storlek. Det främre djuret är 2,75 met. långt och 1,42 met. högt öfver manken (obs. dock, att frambenet ej är färdigtecknad). Det bakre djuret är

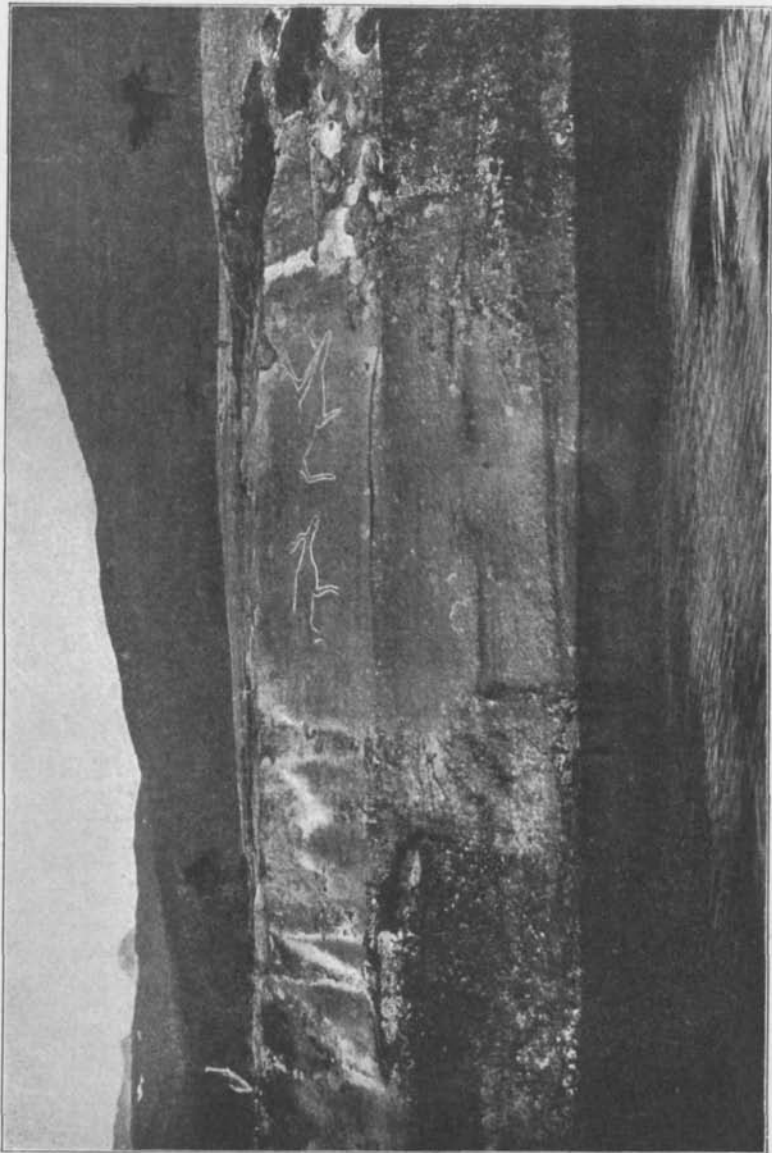

Fig. 56. Sagelven. Foto af förf.

2,⁹⁵ met. långt (liksom å föreg. är längdmåttet taget till bakläret, såsom det enda tillgängliga bakpartiet) och 1,⁴² met. högt. Båda djuren ha munnen markerad.

Att märka är, att ristningsklippan framstår mörk och är bättre afnött än de flesta i trakten. Den är helt säkert vald med omsorg.

Tekniken är — som nämnt — densamma som vid Fykanvatn, d. v. s. linjerna hafva åstadkommits genom stark gnidning eller rättare sagdt slipning och äro ej nedsänkta under klippansyta.

Bergarten är kvartsrik gneis. Särskildt å ristningsklippan uppträda ganska stora fältspatkristaller, och äro linjerna så hårdt gnidna, att fältspatkristallerna i dem framträda som gula färgfläckar. Hela linjen får sålunda en gul färgton mot den mörka klippan. I den belysning, jag hade, (kvällsljus med solen nedanför fjällen i väster) gaf detta en illusion af gul färg, så stark, att jag måste känna med nageln, innan jag märkte misstaget. Helt säkert har denna slipning dragit samma tid och ansträngning som en inknackning å hållristningar af vanligt slag.

Bredden på linjerna är oregelbunden, varierande mellan 2—4 cm.; stundom t. o. m. ännu bredare (ej tydligt afgränsad i så fall).

I Fykanvatns finkorniga granit hade linjerna blifvit blanka och fina, men här var det på grund af de stora fältspatkristallernas förekomst endast dessa som kvarstodo blanknötta. Däremellan voro gropar (nerfrätta?). Klipporna här voro mycket gröfre än vid föregående ristning¹.

Sletjord.

Litteratur: *De nordligste kjendet Helleristninger*, artikel i *Aftenposten*. 2. XII. 1906 (med en figur).

Äfven denna ristning är här för första gången närmare beskrifven. Jag undantar ofvannämnda mera summariska tid-

¹ Vid ett ställe »Glemheia» på edet mellan Sagfjorden och Presteide skall äfven finnas en ristning. »Det viser som at ei Fin kjøer me ei Rein», sade mina roddare. Jag fick underrättelsen i en tid, då det var mig omöjligt att fara till platsen, men visar ristningen uppgiftens figurer, är det antagligt, att den är modärn.

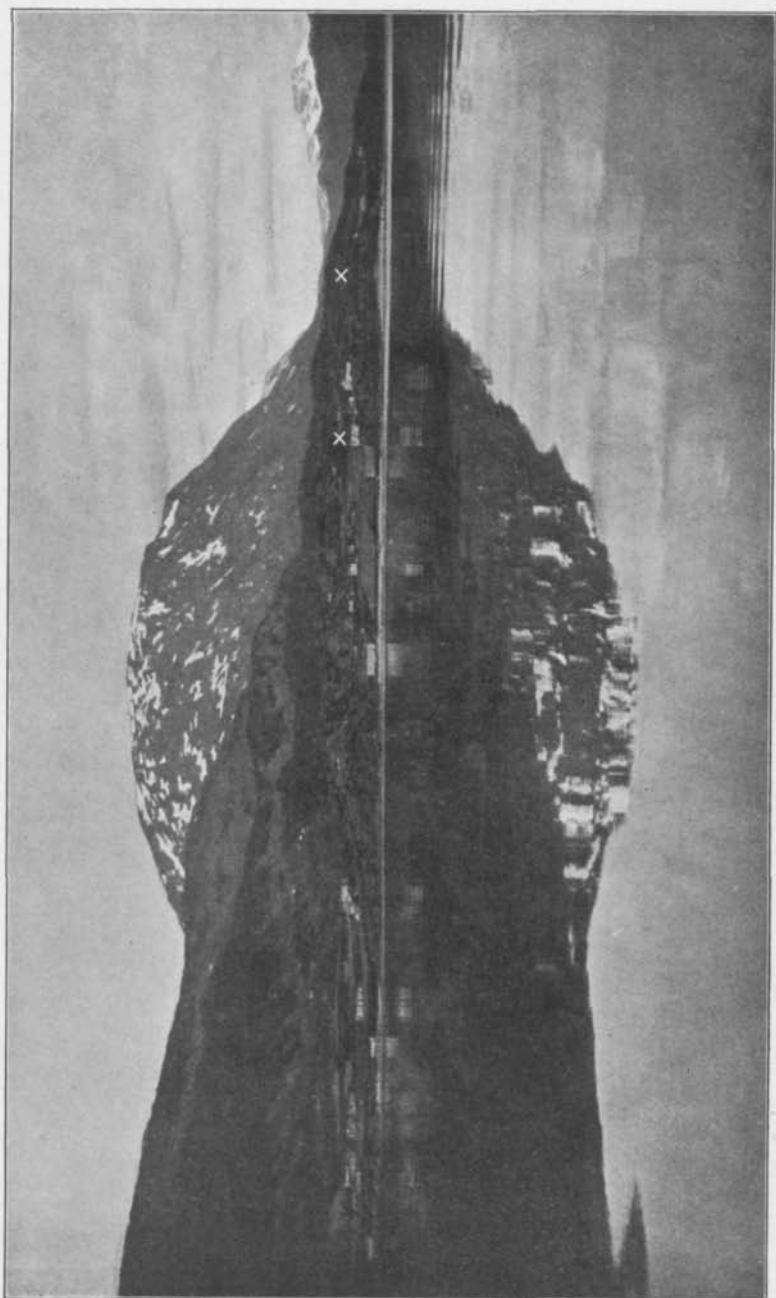

Fig. 57. Sletjord. Foto. af förf.

ningsartikel. Ristningen blef känd 1901 genom rektor J. Qvigstad i Tromsö och har sedan besökts af Helland 1905.

Man kommer till ristningen mycket lätt från Narvik. Den är nämligen belägen 1 mil norr om denna stad på gården Sletjord i Harjangenfjord (gren af Ofotenfjord) i Ankenes herred, Nordlands Amt (endast $\frac{1}{2}$ mil söder om gränsen mot Tromsö amt, på omkr. $68^{\circ} 32'$ n. b. Det är den nordligaste hållristning vi känna, förmodligen i hela världen. Utsikten är vid

Fig. 58. Sletjord. Efter afklappning af förf.

och vacker särskildt åt söder med de 1500 met. höga fjällen rundt Narvik. Ristningarna finnas i två grupper. Den första är belägen straxt N. och NO. om den nya logen på den västligaste gården, nära 15 meter öfver hafvet och 100—125 met. från stranden. Den andra ligger på det s. k. "Lars Ottesaberget" (namnet efter Helland), 300—350 met. NO. om den första och rakt N. (omkr. 200 met.) om den östligaste gården, 250 met. från stranden. Höjden öfver hafvet är åtskilligt större än vid föreg. Terrängens beskaffenhet ses bäst af fig. 57 — där de 3 gårdarna längst till höger äro Sletjordsgårdarna — och fig. 61. Under Storjeldet, som synes i fonden å fig. 57, och nedåt fjorden är landskulpturen mycket påminnande om de låga öarna utanför Norges västkust samt Norges sydligare landskap och Sveriges västkust.

Ristningarna ligga också i terrängen alldeles som bronsåldersristningar pläga göra t. ex. i Bohuslän, på smärre 15—20⁰

sluttande hållar, som sticka fram i ljunngmarken. Bergarten här är dock ej granit utan finkornig glimmerskiffer, hvars skikhufvuden bilda hållarna.

Den första gruppen är nu spolierad, d. v. s. dess bästa figur är utsprängd och förd till Kristiania, där den förvaras i Oldsagssamlingen¹, hvarest jag tog en afklappning däraf, jfr fig. 58. Det är otvifvelaktigt en ren, om också af små dimensioner — 37,5 cm. från nos till bakdel och c:a 31 cm. hög — säkert är det en naturalistisk ristning om ock ej vidare skön. Särskildt har man vårdat sig om hornen, som smyckats med en hel del af de karaktäristiska taggarna. Mulen är skarpt markerad, som på en älg. Osäkert är, om det är två eller fyra ben som tecknats, jag är dock mest böjd för att antaga

Fig. 59. Sletjord. Foto. af förf.

Fig. 60. Sletjord. Skiss af förf.

två ben endast, på grund af formen. Att observera är, att benens konturlinjer fortsätta upp genom kroppen, tills de stöta på rygglinjen. Jfr de små djuren vid Bogge fig. 44—47.

¹ Utsprängningen är ganska klumpigt gjord och stycket har brutit i två delar. Förmodligen ett minne af bergsprängaren är ett mycket groft inknackadt namn med årialet 1905 invid hålet. Jag har förut en gång i denna uppsats (*Fornv.* 1907, s. 185, not.) nästan talat för en utbrytning af en ristning för att införlifva den med Statens samlingar. Det var vid den af förstörelse starkt hotade Landverksristningen i Jämtland. Endast motive-ringen, att ristningen eljest tillintetgöres, kan ursäka ett så våldsamt tillvägagångssätt. Här — vid Sletjord — har emellertid ingen förstörelse hotat den utbrutna ristningen och man kan icke annat än beklaga det som skett, helst som det icke vankas något öfverflöd på fasta fornlämningar i dessa nordliga bygder.

Utom renen finnes en del andra figurer och streck af samma karaktär, se fig. 58. Ett par af dessa äro afklippta vid utsprängningen. Dessutom äfven en del figurer af annan karaktär, de med fina linjer tecknade. Dessa äro svagt men tydligt inristade med ett hvasst instrument och likna bomärken l. d. De äro helt säkert af senare datum. Äfven en del af dessa äro förstörda vid utsprängningen.

På det resterande partiet vid Sletjord finnes ännu ett par ristningar, fig. 59. Det öfversta ser ut att vara ämnadt till ett djur, omkr. 25 cm. långt.

20 met. VSV. om denna ristning finnes på en annan klippa en underlig ristning, (fig. 60), 2,18 met. lång, som jag ej

Fig. 61. Sletjord. Foto. af förf.

kan förklara. Dock kan det ha sitt intresse att anföra en förklaring, som gafs af en ung man i gården. Det är ett "landskap" sade han och pekade därvid på ett utskjutande näs, Segelnes, en mil i SV. Utan att göra förklaringen till min måste jag dock medge, att den var fyndig, ty näsets profil var alldeles lika med böjningen till vänster å ristningen. En naturalism hos stenåldersfolket, som går så långt som till landskapsteckning!?

Angående tekniken å denna första grupp¹, så ha alla de

¹ I närheten af denna grupp skall ha funnits en ristning föreställande 3 män i rad, med namnen »Arak, Marak, Sarak» inhuggna. Dessa dock »nu troligen öfvergrodda» och ej sedda af nu lefvande. Namnen påminna bäst om namnen på de 3 männen i den brinnande ugnen och någon förklaring hämtad ur den lapska mytologien torde ej behövas.

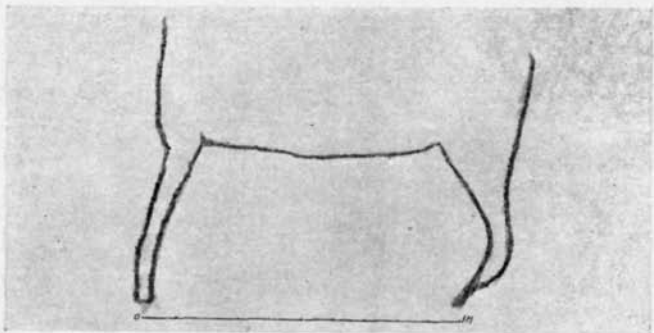
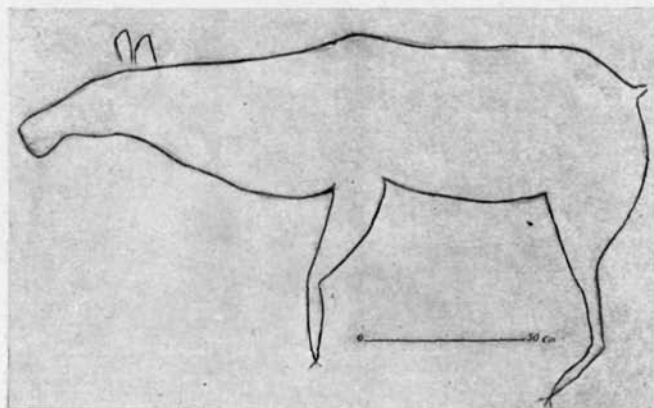
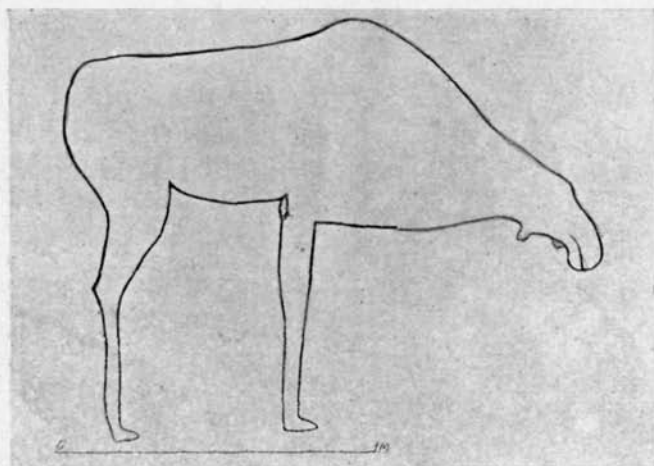

Fig. 62. Sletjord. Efter afklappningar af föf.

sist nämnda figurerna samma teknik som efterföljande stora grupp, med kraftiga, något mer än en cm. breda linjer, med tydliga märken efter hvarje knackning af det spetsiga verktyg, som användts. Den utsprängda renen däremot är mycket groft huggen (knackad) med ojämna 1—1,5 cm. breda linjer, 2—3 mm. djupa. Obs. att hornen ha svagare linjer (omkr. $\frac{1}{2}$ cm. breda). Linjekanterna äro starkt nötta, dock ses slagen väl.

Hela gruppen har något visst misstänkt öfver sig; dock är det svårt att förklara något däraf för nytt. Särskildt misstänkta förefalla mig renens horn och jag styrkes i min förmodan däraf, att linjerna äro svagare knackade än djuret för

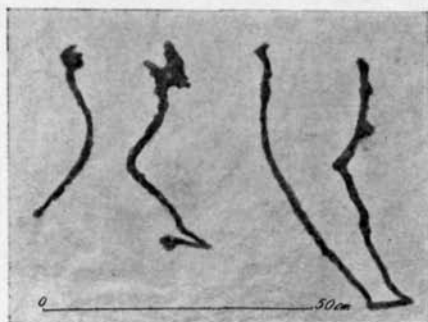

Fig. 63. Sletjord. Efter afklappning af förf.

öfrigt. Dessa horn ha nämligen en annan karaktär än dem vi sett på andra ristningar, men påminna så mycket starkare om de teckningar af renhornkronor, vi se på ben- och hornarbeten hos lappar. Otänkbart vore ej, att djuret i en senare tid kan ha blifvit påbättradt af en lapp.

Den andra gruppen består framför allt af 3 stora djur (älgar eller renar) stående i rad (*fig. 61*). Storleken är (från vänster räknadt): *längd* resp. 1,81; 2,04; 1,2 (hals och hufvud saknas å den tredje), *höjd* resp. 1,34; 1,09 (bakdel 1,16), 1,02 (bakdel). Särskildt anmärkningsvärda äro de långa halsarna samt benens afslutning (se *fig. 62*). Om man undantar detta sista, äro djuren relativt godt uppfattade och tecknade, hufvudena äro endast för små. Djuret till vänster skall möjligen

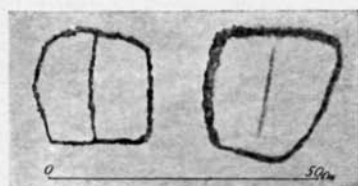

Fig. 64. Sletjord.
Efter afklappning af förf.

vara en älg, att döma af haksågget. Å djuret i midten må man särskildt lägga märke till öronen, hvilka tecknats som vid Landverk (fig. 15) och vid Hindhammaren (*Fornv.* 1909 fig. 1 sid. 56). Benens afspetsning påminner starkt om de små djuren vid Hell (fig. 19, 20). Obs. dock den skiljaktiga lilla afslutningen här.

Mellan andra och tredje djuret gå ett par streck liknande ett ofullbordadt lårparti i. d. Under dessa streck synas ytterligare några (fig. 63), likaså stå några linjer (fig. 64) 2,55 met. till höger om de sistnämnda. Dessa hållar skulle det kanske löna sig att framgräfvä bättre, då möjligen något kan vara doldt af torfven¹. Bakbenet till djuret längst till vänster är nyligen framgräfdt.

Hela denna grupp afklappades.

Linjerna å djuret längst till vänster äro tämligen svaga och starkt nötta, särskildt benpartierna. Likaså å det mellersta djuret; dock äro alla linjer säkra, äfven de underliga fotpartierna. Det tredje djurets linjer visa däremot tekniken utmärkt. Man ser tydligt hvarje slag af redskapet, som måste ha varit spetsigt. Särskildt synes detta godt i kanterna, ett förhållande, som observerades på skarpa linjer äfven vid Bardal. De öfriga figurerna visa i stort sedt, samma teknik som djuren, utom fig. 64, hvars linjer bildas af fortlöpande rader af grofva slag.

Enligt uppgifter, jag fick på platsen, ha ristningarna varit länge kända af gårdens folk. Angående den lilla renen (fig. 58) säger Helland, att den för 30 år sedan var täckt af torf, utom litet af hornen.

¹ Uppe på »Svanshaugen» (berget i V.) skall enligt en tradition på gården ha funnits liknande teckningar af djur. Dessa äro dock öfvergrodda och öfverväxta af skog och aldrig funna af nu lefvande. Där skall ha varit ett slags offerplats för lappar. I en bäck där anträffade min sagesman (en äldre kvinna) en fotslång sten med inknackning »ackurat» i form af en björnlabb. Man har sedan letat efter den, men förgäfvets.

